

Для $df=4$ і рівня суттєвості $\alpha=0,05$ теоретична величина $\chi^2_{\text{теорет.}}=9,488$, а $\chi^2_{\text{емп.}}=1,51$. Оскільки $\chi^2_{\text{теорет.}}=9,488 > \chi^2_{\text{емп.}}=1,51$, то слід визнати, що досліджувана залежність не діє.

Презентовані вище дослідження підтвердили тезу про залежність рівня моральної свідомості від ситуації в родині досліджуваних. Відзначається високий рівень співвідношення з структурою родини, стилем виховання, родинними зв'язками та освітою батьків, але рівень моральної свідомості досліджуваних не залежить від економічного статусу родини.

Як пише Станіслав Кавуля, родина вимагає від своїх членів діяти відповідно певного зразка, який вважається в ній належним, а це значить, що сім'я завжди репрезентує певну моральну систему, до якої дитина залучається з самого дитинства. Цю систему дитина пізнає через вияв поваги до моральних норм та принципів, які прийняті в родині, починаючи з формування належного ставлення до матері, батька, братів та сестер. Кожна родина створює певний тип моральності, що особливо добре видно на прикладі так званих «патологічних родин», який певною мірою репрезентує загально-суспільну моральність, вона є ніби «фільтром», через який до дитини надходять моральні норми, які є обов'язковими за межами родини, тобто в житті суспільства. Інша справа, що так «відфільтрована» загальносуспільна мораль є часом деформованою. В цьому також полягає своєрідність родини як групи та середовища життя [2, с. 334].

Список використаних джерел

1. Gruca-Miąsik U., Rola rodziny w rozwoju i wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży // Pod red. U. Gruca- Miąsik, Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania. – Rzeszów: Wyd. Uniwersytet Rzeszowski, 2007.
2. Kawula S., Brągiel J., Janke A. W., Pedagogika rodziny. – Toruń, 1997. – S. 334.
3. Turiel E., Moral development. – New York, 1998.

On a basis of own research the author of the article confirms the thesis about the dependence of level of child's moral consciousness on family situation, style of upbringing, parents' education. The author pays attention to the lack of connection between the economic status of family and morality of its members.

Key words: morality, moral consciousness, conflict, style of upbringing, family relationships, economic status.

Отримано: 17.03.2010

Теоретичні аспекти проблеми психологічної готовності майбутнього учителя до педагогічної діяльності

У статті визначено сутність поняття “психологічна готовність до діяльності” та специфіка психологічної готовності до педагогічної діяльності на основі теоретичного аналізу підходів до означеної проблеми.

Ключові слова: психологічна готовність, педагогічна діяльність, психологічна готовність до педагогічної діяльності, психолого-педагогічні знання, професійні вміння.

В статті определена сущность понятия “психологическая готовность к деятельности” и специфика психологической готовности к педагогической деятельности на основе теоретического анализа подходов к данной проблеме.

Ключевые слова: психологическая готовность, педагогическая деятельность, психологическая готовность к педагогической деятельности, психолого-педагогические знания, профессиональные умения.

Постановка проблеми

Для успішного проектування системи підготовки майбутнього учителя необхідно чітко визначитися з його професійно важливими рисами та структурними компонентами педагогічної діяльності.

Необхідність узагальнення результатів досліджень з означеної проблеми зумовлена новими підходами до формування особистості педагога, який відповідав би сучасному соціальному замовленню.

Відповідно в контексті високих вимог до сучасної школи актуальною стає проблема психологічної готовності майбутнього учителя до педагогічної діяльності. Готовність студентів до педагогічної діяльності була предметом вивчення багатьох авторів (М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибовича, Н.В.Кузьміна, Ю.Н.Кулюткіна, К.К. Платонов). Майже всі вони одноставні у висновку, що готовність до педагогічної діяльності є складним, багатокомпонентним системним особистісним утворенням. Ці компоненти в своїй сукупності зумовлюють успішне виконання конкретної роботи.

Як показав аналіз літератури, проблема психологічної готовності до педагогічної діяльності досліджується різними авторами в різних аспектах, однак єдиного визначення психологічної готовності у психологічній літературі не дано.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні сутності поняття “психологічна готовність до діяльності” та виділенні специфіки психологічної готовності до педагогічної діяльності на основі теоретичного аналізу підходів до означеної проблеми.

Результати теоретичного аналізу

У психології склалися різні підходи до тлумачення поняття “психологічна готовність”. Різноманітність визначень категорії “психологічна готовність” пояснюється складністю та багатогранністю самого досліджуваного явища.

Розкриття психологічної сутності поняття здійснюється дослідниками з різних позицій.

У низці праць готовність розглядається як інтегративна здібність (комплекс здібностей) [2; 3]. У А.Г.Асмолова, С.Л. Рубінштейна, Д.Н.Узнадзе поняття “готовність” визначається через поняття “установка” [1; 19; 22].

У дослідженнях М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибовича [6; 7], Н.Д.Левітова [10], А.А.Ухтомського [23], А.Ц. Пуні [18] поняття “готовність” визначається як особливий психічний стан.

Так, А.Ц. Пуні психологічну готовність відносить до категорії психологічних станів, які характеризуються такими особливостями як упевненість у своїх силах, прагнення до досягнення мети, оптимальне збудження, висока сталість нервових процесів, саморегуляція та самооцінка. Автор вважає, що сутність психологічної готовності складається з можливості сучасного прийняття оптимального рішення у даній конкретній ситуації; у відповідності з висунутими мотивами і завданнями у психологічній спільності діяльності і стану; у можливості безперервного контролю і регуляції результатів кожної дії, яка здійснюється цілеспрямовано [18].

Дослідження, які спрямовані на вивчення змістовної характеристики поняття “загальна готовність до діяльності”, розглядаються у працях А.Г.Асмолової [1], С.Д.Максименка [13], О.Г.Мороза [15; 16], А.С.Прангішвілі [17], С.Л.Рубінштейна [19] тощо.

Дослідники проблеми психологічної готовності до діяльності мають різні погляди й щодо загального розуміння психологічної готовності, що знаходить пояснення в специфіці того виду діяльності, який вивчався в тому чи іншому випадку.

Так, Н.Левітов розумів психологічну готовність до діяльності як тимчасову готовність та працездатність [11].

В. Пушкін, Л.Нерсисян визначили психологічну готовність як певне функціонування та психічний стан, що забезпечує швидкість трудової діяльності [14].

Ф.Генов розумів психологічну готовність як зміни в психіці людини, що відбуваються у зв'язку зі специфікою діяльності та є необхідними для пристосування до неї [4].

Як бачимо, в усіх перелічених тлумаченнях психологічної готовності до діяльності спільним є те, що автори вважають її особливим психічним станом, тобто психологічна готовність розглядається на функціональному рівні та розуміється як прояв готовності до діяльності в конкретній ситуації.

В.Моляко визначає готовність до праці як складне особистісне утворення, свого роду систему, що включає багато компонентів, які у своїй сукупності дають змогу певній особі виконувати більш чи менш успішно конкретну роботу [14]. Він пропонує розглядати психологічну готовність у трьох основних формах прояву – у ситуативній, у більш чи менш стійкому стані, та як стабільну характеристику в досить широкому діапазоні ситуацій [14].

Під ситуативною формою прояву психологічної готовності прийнято розуміти динамічний цілісний стан особистості, внутрішню налаштованість на певну поведінку, мобілізованість усіх сил на активні та доцільні дії.

Психологічна готовність до діяльності як стабільна характеристика – це стійка система професійно важливих якостей особистості (професійна спрямованість, організованість, уважність, самоволодіння тощо), її досвід, знання, навички, вміння, необхідні для успішної діяльності в багатьох ситуаціях [14].

Усі форми прояву психологічної готовності взаємопов'язані. Кожна форма зумовлює ефективне виконання професійної діяльності, що передбачає виконання як головних завдань кожної професії, так і робочих моментів, функціональних обов'язків. Психологічна готовність як психічний стан та як стійка характеристика виявляється та формується в процесі діяльності, з іншого боку, вона є складовою частиною діяльності.

Н. Левітов до складових структури готовності до діяльності відносить такі компоненти: мотиваційний, орієнтаційний (знання та уявлення про особливості, умови та вимоги діяльності), операційний (володіння способами та засобами, знаннями, навичками, вміннями, необхідними для здійснення діяльності), вольовий (самоконтроль, самооблізація, вміння керувати своїми діями, станами) та оціночний (самооцінка своєї підготовленості та відповідності отриманих результатів професійної діяльності із запланованими) [9].

Розвиток вищезазначених структурних компонентів обумовлюється стійкими психологічними особливостями людини. Але він не є звичайним переносом якостей та станів у нову ситуацію,

простою їх актуалізацією. На перший план тут виходять конкретні умови, у яких здійснюється професійна діяльність. Тому структурні компоненти психологічної готовності до виконання професійних обов'язків у межах кожної окремої спеціальності будуть відрізнятися, а з'ясування їх специфіки можливе лише за умови аналізу особливостей та вимог тієї чи іншої професійної діяльності.

Отже, розглядаючи зміст та сутність феномена готовності до професійної діяльності, більшість авторів дотримається поглядів, що готовність до професійної діяльності є вираженням направленості особистості на дану діяльність і у кожній конкретній професійній діяльності має свої специфічні прояви.

Достатньо широко у науковій літературі представлена проблема психологічної готовності до педагогічної діяльності, а також до різних її аспектів. Існує ряд праць, які розглядають дану готовність як складну особистісну освіту, з певним складом, структурою і закономірностями функціонування.

А.Г.Мороз зазначає, що зміст поняття психологічної готовності до педагогічної діяльності, структура цієї готовності обумовлені специфікою структури та змістом діяльності педагога. Особливості праці вчителя визначають ті характерні риси особистості і суб'єктивні якості педагога, які впливають на успішність педагогічної діяльності в цілому [15; 16].

Враховуючи специфіку вчительської праці, дослідники визначають зміст і структуру професійної і психологічної готовності до педагогічної діяльності, підкреслюють, що в основі психологічної готовності до педагогічної діяльності лежить комплексна здібність до діяльності.

У структурі професійної педагогічної діяльності більшість дослідників виділяють наявність: адекватної мотивації; загальних і спеціальних знань; професійних умінь та навичок; професійно важливих якостей особистості. Мотивація обумовлюється позитивним ставленням до професійної діяльності, в отриманні необхідного об'єму спеціальних і психологічних знань, професійних умінь та навичок, направленість на високі результати педагогічної діяльності, прагнення до професіоналізму. Так, Г.А.Балл у комплексній здібності до діяльності виділяє два основних аспекти: мотиваційний та інструментальний. Мотив є центральним визначаючим фактором, який забезпечує схильність до відповідного типу діяльності. Автор зазначає, що ті чи інші прогалини в знаннях можуть легко компенсуватися (інструментальний аспект), але недостатність професіонально значущої мотивації обумовить низьку ефективність діяльності [2; 3].

Н.В.Кузьміна у структурі педагогічної діяльності і психологічної готовності до неї виділяє три компоненти: конструктивний – відбір навчального матеріалу у відповідності з метою діяльності і особливостями учнів; організаційний – організація навчальної діяльності на уроці; комунікативний – взаємодія з учнями. Автор пропонує структурну модель готовності до педагогічної діяльності. У цій структурі можна виділити три значущих компоненти: особистісний, індивідуальний і професійно-педагогічний.

Психологічну готовність до педагогічної діяльності В.А.Сластенін розглядає як сукупність якостей особистості: здібність до ідентифікації себе з іншими людьми, воля й ініціативність, багатство внутрішньої енергії людини, перцептивні здібності. Готовність, на думку автора, включає у себе також емоційну стійкість, яка забезпечує витримку; професійно-педагогічне мислення, яке дозволяє аналізувати свою діяльність і увесь педагогічний процес у цілому, передбачати результати роботи [20; 21].

А.Ф.Ліненко розглядає готовність до педагогічної діяльності як інтегративну особистісну освіту, що складається у виборчий спрямованості на педагогічну діяльність; виникає як результат позитивного ставлення до неї й визначається системою мотивів до даної діяльності. Як прояви психологічної готовності А.Ф.Ліненко виділяє такі: позитивне ставлення до педагогічної праці; наявність певних психолого-педагогічних знань, умінь, навичок і здібностей; моральні риси особистості; самостійність й творчість у вирішенні професійних завдань; наявність професійно-педагогічної спрямованості особистості. Сформованість рівня готовності до педагогічної діяльності визначає вміння адаптувати свою поведінку у тій чи іншій ситуації; вміння будувати процес педагогічного спілкування; позитивне емоційне ставлення до даної діяльності; сформованість комунікативних умінь та педагогічних здібностей; а також низка професійних якостей: емпатії, емоційної стійкості, самоконтролю, доброзичливості, педагогічної інтуїції тощо [12].

А.А.Деркач, Л.Е.Орбан виокремили як структурні компоненти психологічної готовності педагога такі:

- а) мотиваційний – позитивне ставлення до даного виду діяльності, бажання ним займатися;
- б) когнітивний – наявність необхідних знань, умінь, уявлень;
- в) гностичний – оволодіння засобами та прийомом реалізації різних аспектів діяльності;
- г) емоційно-вольовий – самоконтроль та емоційна сталість;
- д) оціночний – самооцінка професійної підготовленості [5].

А.Г.Мороз підготовленість розглядає як змістовну сторону професійної готовності. Аналізуючи педагогічну діяльність, автор

підкреслює, що підготовленість передбачає наявність знань, умінь та навичок професійної діяльності і має певні ознаки: любов до дітей і потреба у спілкуванні з ними; педагогічний такт і терпіння; вимогливість до себе та інших; цілеспрямованість тощо [16].

Висновки

Незважаючи на різні підходи у дослідженнях, більша частина авторів розглядають психологічну готовність як специфічне явище – інтегративне утворення, яке має складну, динамічну, багатокомпонентну структуру [23].

Узагальнюючи дані досліджень з проблеми психологічної готовності до педагогічної діяльності, можна констатувати факт, що вони не взаємовиключають один одного, а розширюють, поглиблюють і доповнюють уявлення про складність і багатогранність поняття психологічної готовності до педагогічної діяльності.

Різні автори у структуру психологічної готовності до педагогічної діяльності включають такі загальні компоненти: спрямованість, психолого-педагогічні знання і професійні вміння (частіше їх розглядають як основні характеристики компетентності педагога), здібності. Ці компоненти більша частина авторів виділяють як основні інтегративні характеристики.

При цьому автори зазначають, що психологічна готовність до педагогічної діяльності припускає теоретико-методологічну й організаційно-практичну підготовленість, і включають у неї: оволодіння загальнотеоретичними знаннями, аналіз та оцінку власної діяльності; вміння поставити себе на місце учня; саморегуляцію поведінки.

Подальше дослідження проблеми буде полягати в глибшому аналізі кожної якості психологічної готовності до педагогічної діяльності, вивченні умов, що забезпечують їх формування.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Основные принципы психологического анализа в теории деятельности // Вопросы психологии. – 1982. – №2. – С.14-27.
2. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософський та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: Ліста-М, 2003. – 128 с.
3. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти // Освіта і управління. – 1997. – № 2. – С.21-36.
4. Генев Ф. Психология управления: Осн. проблемы. Пер. с болг. / Филипп Генев; Общ. ред. и вступит. статья Б.Ф.Ломова, В.Ф.Венды. – М. : Прогресс, 1982. – 422 с.

5. Деркач А.А., Орбан Л.Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. – М.: РАУ, 1999. – 208 с.
6. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия. – Минск: Хэлтон, 1998. – 399 с.
7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
8. Козиев В.Н. Профессионально значимые качества личности учителя и их самооценка // Творческая направленность деятельности педагога / Под ред. Кулюткина Ю.Н., Сухобской Г.С. – Л.: ЛГУ, 1978. – С.156-167.
9. Крупник Е.П. Психологическое воздействие искусства. – М.: Институт РАН, 1999. – С. 36-38.
10. Левитов Н.Д. О психологических состояниях человека. – М.: Просвещение, 1964. – 334 с.
11. Левитов Н.Д. Психология труда. – М.: Учпедгиз, 1963. – С. 16-26.
12. Линенко А.Ф. Готовность майбутніх учителів до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.125-132.
13. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати // Рідна школа. – 1994. – №3. – С.45-57.
14. Моляко В.О. Дослідження психологічної готовності учнів до праці // Психологія: Республ. научно-метод. зб. УРСР психології. – К.: Рад. шк., 1985. – Вип. 24. – С. 26-33.
15. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя: Навчальний посібник – К.: Рад. шк., 1980. – 95 с.
16. Мороз А.Г. Формирование готовности к педагогической деятельности у будущих учителей. Психолого-педагогические основы совершенствования подготовки специалистов: Сб. научных трудов. – Днепропетровск, 1980. – 423 с.
17. Прангишвили А.С. Психологические очерки. – Тбилиси: Мецниереба, 1975. – 111 с.
18. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте. – М.: Физкультура и спорт, 1973. – 113 с.
19. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер. Ком, 2001. – 720 с.
20. Слостенин В.А., Мищенко А.И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя // Советская педагогика. – 1991. – №10. – С.79-74.

21. Сластенин В. А. Педагогическая деятельность и проблема формирования личности учителя // Психология труда и личности учителя / Под ред. А. И. Щербакова. – М.: Педагогика, 1976. – С.30-46.
22. Узнадзе Д.Н. Общее учение об установке / Хрестоматия по психологии. – М.: Просвещение, 1987. – 446 с.
23. Ухтомский А.А. Собр. соч. – Л., 1951.17- Т.II., – С. 129.

The article defines the essential concept of psychological readiness to the activity and the selection of specific psychological readiness to pedagogical activity on the basis of theoretical analysis approaches to the definite problem.

Key words: psychological readiness, pedagogical activity, psychological readiness to the pedagogical activity, psycho-pedagogical skills, professional skills.

Отримано: 16.03.2010

УДК 159.962.7:159.923.2

В.М. Федорчук

Тренінг – інструмент особистісного зростання особистості

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури обґрунтовується значення тренінгу як засобу особистісного зростання.

Ключові слова: тренінг, психологічний тренінг, тренінг особистісного зростання, соціально-психологічний тренінг, керівник тренінгу, особистісне зростання, самооцінка, особистісно-ділова гра, теми особистісно-ділової гри, групова рефлексія.

В статье на основе анализа научно-методической литературы обосновывается значение тренинга как средства личностного роста .

Ключевые слова: тренинг, психологический тренинг, тренинг личностного роста, социально-психологический тренинг, руководитель тренинга, личностный рост, самооценка, личностно-деловая игра, темы личностно- деловой игры, групповая рефлексия.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Можна стверджувати, що ХХ століття стало поворотним моментом у дослідженні

і використанні психології соціальних груп. Теоретичні напрацювання знайшли широке застосування в практиці різних сфер людського буття. Кінець минулого століття відомий тим, що практична психологія з кожним роком все ширше використовувала групові форми роботи, серед яких особливе місце займають тренінги. Феномен тренінгу насамперед у тому, що він відповідає усім вимогам сучасного життя, яке насичене різними суспільними проблемами. Тренінг став міждисциплінарним методом, за допомогою якого вчені-практики розв'язують багато різноманітних актуальних проблем.

У зв'язку з цим актуальним стає питання використання тренінгу як інструменту формування навичок рефлексії та особистісного зростання особистості загалом.

Аналіз стану розробки проблеми в літературі. Тренінг – одна із групових форм роботи зі студентами. Термін “тренінг” (від англійського training) має цілу низку значень – “навчання”, “виховання”, “тренування”, “підготовка”. Прийнято вважати, що групові форми роботи були запропоновані К.Левінім, К.Роджерсом та інш. ще у 40-х роках ХХ століття, а також Національною лабораторією тренінгу в м.Бетеле (США) і одержали назву Т-групи. Ці перші тренінгові групи одержали назву “групи тренінгу базових умінь”. До основних завдань Т-групи входило навчання її учасників законів міжособистісного спілкування, вміння керувати і приймати правильні рішення у важких ситуаціях [5].

К.Рудестам стверджує, що створення Т-груп (тренінгових груп) започаткували дослідження К.Левіна в галузі групової динаміки, які стали класичними [6].

Історичний аналіз групових форм роботи свідчить, що Т-групи стали передумовою виникнення більшості видів психологічної роботи з групами, які пізніше одержали назву “соціально-психологічний тренінг” (СПТ).

Під керівництвом М.Форверг у 70-і роки ХХ століття у Лейпцигському і Йенському університетах був розроблений і науково обґрунтований соціально-психологічний тренінг (СПТ), а починаючи з 80-х років він набув широкого розповсюдження у психологічній практиці. У психологічній науці склалося певне уявлення про поняття “соціально-психологічний тренінг”. Так, у “Психологічному словнику” СПТ визначається як галузь практичної психології, що орієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи для розвитку компетентності у спілкуванні [4]. Т.С. Яценко розглядає метод активного соціально-психологічного навчання як подібний до СПТ, але зі своїми відмінностями. Відомий фахівець з активних методів навчання